

Almanach,

På Året

Efter EPHESIUS BÖRÅ
1739.

Uthrafnad och stålb

Til Carls Cronas Meridian,
af

DANIEL MENLÖS,

Mathemat. Profess. Reg. & Ord. Acad. Imper. Leopold.
Carol. Curios. Collega & Membrum.

Hvarjemte Continuation följer om Wede, och
Bräne i hysparingen.

CARLS-CRONA,
Erhåll hos Frantz Philipp Paulsen.

Continuation om Wede- och Bränne-besparingen.

Förutan de rön och försök, som uti förra årets Almanacher, til Lunds och Göteborgs Meridianer, åro anförde, har jag hördt berätta, huru som en Silfversticpare i Augsburg vid namn Zacharias Greyl upfunnit en eld släckande Machine, ganska nödig vid Wåd-Eldars dämpande; Med thenna Machine har icke allenast han stift i Augsburg åhr 1716. och i Wien åhr 1717. anstalt prof; utan ocl, efter des död, som stodde åhr 1720. har des Enckia samma åhr låtit anställa där med vidare prof uti förberörde Stad, förutan 2:ne andra uti Regensburg och Dresden åhret där på neml. 1721, alt med önsklig framgång.

Berörde prof åro gemeni! blefne på det sättet anstälte, at, sedan man på et fritt

fällt,

fällt, utaf Publique medel, upbygt et hus om några och tiugu fots längd, bredd och högd, samt det samma upfylt med wed, spånor, halm, blackfranxor och andra Materier, som brinna gärna, man då satt berörde huus i brand med becksäcklor: När nu elden väl hade rotat och bredt sig ut til alla möjliga vindlar och vråt, hafwa wederbörande Anställare af profven låtit fästa in uti huset en rund tunna eller fat vid pass 2. fot hög, som varit försevd med et brandtrö, utur hvilket en lysande materia brunnit: Vid pass en minut derefter har man hört et starkt knall eller skott, antingen som af en Musquett eller af en Nicchake och på et ögnableck har öfwer alt elden och lågan marit så dämpat, at man straxt funde gå in uti huset, hvarest man intet vidare eld tråffade, än at några eldgnystror i spånorne och annat dylikt här och där lyste, hvilka med vatten straxt blifvit utslagte.

In-

Inventoren så wäl som des Enckia hvilka prætenderade 4000 Ducater för denne invention, hafwa wäl i anseende där til ei welat optäcka bestaffenheten och inwärtes Structuren af denne Eld-släckande Machinen; men Professor Thümmig har lis- wäl icke illa tråffat, då han gissat, at berörde Tunne Machine varit opföld med krut, dock icke öfver alt, utan inwärtes försedd med en dubbel bohn, säsom til en Krut-Cam- mare för 1. eller 2. Lispund Krut, til hvilken oswan ifrån gick med et brandtrör af samma materia, som brukas til bombars och andra eldkulors antändande; Men den öfrige delen af berörde Tunna har varit opföld med watn, som, då krutet blisvit antändt och sprängt Tunnan, fördelt och spridt sig omkring huset til alla möjelige vrår och ställen ei annorledes än et dugg-regn eller starek dimba.

Wäl

Wäl bemette Professor har wäl försökt, at opvisa och förklara grunden och orsaken, hvarföre denne Eld-släckande Machine funnat præstera den omtalte wårkan vid Eldens dämpande, neml. på det sätt, at han förmenar, at elden, genom den starka rörelsen af lusten, thet är: genom det starka stormvädret, som krutet, wårman och vatnet förorsakadt, blisvit dämpat och utslächt; eftersom, sedan förfarenheten intygar, at elden låter sig blåsas ut af vädret, han, i anledning ther utaf, wil sluta, at krutet och vatnet, som i detta måhl begge förenat deras krafter, at utvidga lusten och upväcka et starkt wader, åfwen på samma sätt, skal hafwa släckt elden ut, neml. genom vädrets hastiga och starka båsande och anstrykande uppå elden och dess läza; Men så wida förfarenheten icke mindre intygar, at man åfwen kan blåsa op elden, til exempel: et ut- slächt

Nächt lius med munnen och smedie-kohl med
en pust eller blåsbål; Wåd-Eider åfwen
wid stark blåster och stormwåder altid åro
farligare och göra mehr skada än wid lungt
och silla, förutan det, at lustten är Edens
förmånska lis och föda, så synes mig, at be-
rörde Professors opgivne grund och orsa^k
så mycket mindre är tilräckelig at förklara
den vårfan, som berörde eldstäckande Ma-
chine præsterat, som där man och skulle
willia medge, at det opråckte stormwådret
vårde blåst ut elden uti det icande
huset, förfarenheten åndå witnar, at lågan
allenast hade blifvit dämpad och icke selswa
elden, som redan gripit an den icande mate-
rien: och som den starka hettan innom hu-
set, altså hade warit lika fullt gware och altid
warit så mächtig, at den straxt skulle hafva
fattat låga igen, så snart det hastiga storm-
wådret återvänt och gått öfver, ja skulle
jag

jag tro, at elden snarare blifvit dkt ån förmånska och
dämpad; ty när man åfwen tåcker efter det, som fö-
farenheten likaledes intygar, neml. at, då elden sitter
antingen uti en liusweke eller et eldkohl, lågan blåses
bäst op på det sättet, när man blåser häftigt och hastigt,
så synes der af ånnu mera, som skulle den Greylike Ma-
chine, efter Professor Thümmigs förklaring, snarare
hafta bordt vara en Eld-wäckande än Eld-släckande
Machine; eftersom, sedan begge desse omständigheter
där wid concurrera, man ingen grund ser, hvarföre
icke elden och lågan snarare mehra skulle blifvit upfri-
stad igenom stormwådret, än, som likväl sedt är, så
dämpat, at man straxt där på kunnat gå in uti huset,
utan at blifwa bränd och skadad. Det synes altså, at
den af mig uti förledi åhrs Almanach auförde grund
och orsa^k både är tilräckeligt och jämval den rätta:
neml. at berörde Eld-släckande Machine præsterat den
omtalte vårfan wid Eldens dämpande af den grund
och orsa^k, at, hvarad frutet angår, thet, förmödest den
där af flytande hastiga och starka wärmen, utwidgat
lusten och genom fönsterdörrar och andra öppningar
så jagat honom ut, at rästen blifvit anseenligt tun-
nare, och til följe der af, til sia tåthet så försvagad,
at Elden der uti ei kunde hafva sitt nödige lis och un-
derhåld; och hvarad watuet beträar, thetss præsterat
här

hår vid samma nytta, som wattukonsten uti Cyldern, af de uti Engelland inrättade Eld-Machiner, nemligen, at thet, genom thes subtila fördelande och spridande til alla möjliga wineklar och ställen utaf huset, kylt af den lilla gwarblefne rarifierade hetalusten, och altså försvagat ånnu mehra des tåthet så väl som des, genom närvärande erhåldne Clasticitet och utwidgande krasst, så at Elden därutinnan blifvit släcknad och dämpat med större eftertryck, än det, genom frutet allena, hade skolat funna erhållas.

I hvilket afseende jag dock håller denne Eldsläckande Greyliske Machinen för mera important, än de eljest brukelige Språngkistor och Bombar; ty utom des språnger han intet sönder och skadar det itånde huset, icke heller är han farlig för det omkringstående folcket, som med eldens släckande åro sysselsatte, han kostar dock längt mindre, och kan altså med lätthet på alla ställen anstallas, samt med nytta brukas och practiceras vid stike olyckelige händelser.

Continuation följer, om Gud wil,
nästa år.

